

УДК 340.13

<https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.07>orcid.org/0000-0003-1921-3041

© Марченко В.В., 2025

orcid.org/0000-0003-4610-8220

© Домбровська А.В., 2025

[orcid.org /0000-0003-3225-6257](https://orcid.org/0000-0003-3225-6257)

© Килимник І.І., 2025

**В. В. Марченко, А. В. Домбровська,
І.І. Килимник****ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ «ЦИФРОВОГО
ГРОМАДЯНСТВА»: КОНСТИТУЦІЙНО-
ПРАВОВИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ****V. Marchenko, A. Dombrovska, I. Kilimnik****THE LEGAL CONCEPT OF «DIGITAL
CITIZENSHIP»: CONSTITUTIONAL-LEGAL
AND INTERNATIONAL ASPECTS**

Анотація. Технологічна революція останніх десятиліть докорінно переформатувала принципи існування як окремих індивідів, так і суспільства загалом, охопивши всі сфери – від особистого спілкування до глобальних економічних процесів. Інтеграція цифрових інструментів у повсякденність трансформувала традиційні підходи до професійної діяльності, освіти та міжособистісних взаємин. В епоху тотальної діджиталізації володіння цифровими навичками перетворилося з додаткової переваги на базову потребу повноцінного члена соціуму. Це явище виходить за межі особистісного розвитку, формуючи нове розуміння фундаментальних прав людини в контексті доступу до цифрових можливостей.

Термін «цифрове громадянство» відображає парадигму сучасного розуміння цифрової інтеграції. Воно охоплює не лише технічну доступність, але й здатність ефективно застосовувати цифрові ресурси з критичним мисленням та усвідомленням відповідальності. Це поняття включає широкий спектр компетенцій: від розуміння медіаконтенту до навичок захисту в кіберпросторі, від дотримання мережевої етики до вміння орієнтуватися в багатовимірному цифровому середовищі. Такий набір навичок забезпечує ефективну взаємодію в цифровому просторі та сприяє встановленню справедливого інформаційного суспільства.

На рівні державного управління та законодавства виникають питання про відповідальність різних інституцій за забезпечення загального доступу до цифрових ресурсів. Постає дилема: чи варто прирівнювати доступ до цифрових технологій та відповідну освіту до базових прав, таких як доступ до медицини чи загальної освіти? За позитивної відповіді виникає потреба у створенні правових механізмів для подолання цифрової нерівності,

спричиненої економічними та територіальними факторами. Визнання цифрової грамотності фундаментальним правом вимагає переоцінки наявних політичних підходів.

Ця проблематика набуває особливої актуальності в міжнародному контексті, де спостерігається значний розрив у цифровому розвитку між різними державами. Необхідність вироблення загальних стандартів цифрової доступності стає ключовим завданням для забезпечення рівномірного розподілу переваг технологічного прогресу у світовому масштабі.

Ключові слова: Цифрові права, права людини, право на інформацію, цифрове громадянство, діджиталізація.

Abstract. The technological revolution of recent decades has fundamentally reshaped the principles of existence for individuals and society as a whole, encompassing all spheres – from personal communication to global economic processes. The integration of digital tools into daily life has transformed traditional approaches to professional activities, education, and interpersonal relationships. In the era of total digitalization, possessing digital skills has shifted from being an additional advantage to a fundamental necessity for a full-fledged member of society. This phenomenon extends beyond personal development, forming a new understanding of fundamental human rights in the context of access to digital opportunities.

The term "digital citizenship" reflects the paradigm of modern understanding of digital integration. It encompasses not only technical accessibility but also the ability to effectively utilize digital resources with critical thinking and a sense of responsibility. This concept includes a wide range of competencies: from media literacy to cybersecurity skills, from adhering to online ethics to navigating the multidimensional digital environment. Such a skill set ensures effective interaction in the digital space and fosters the establishment of a fair information society.

At the level of state governance and legislation, questions arise regarding the responsibility of various institutions to ensure universal access to digital resources. A critical dilemma emerges: should access to digital technologies and corresponding education be equated with fundamental rights, such as access to healthcare or general education? If the answer is affirmative, there arises a need to create legal mechanisms to overcome digital inequality caused by economic and geographical factors. Recognizing digital literacy as a fundamental right necessitates a reevaluation of existing political approaches.

This issue becomes particularly relevant in the international context, where there is a significant gap in digital development among different countries. The need to develop common standards of digital accessibility becomes a key task for ensuring the equitable distribution of the benefits of technological progress on a global scale.

Keywords: digital rights, human rights, right to information, digital citizenship, digitalization.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій та їх вплив на реалізацію конституційних прав і свобод актуалізує потребу теоретичного осмислення концепції «цифрового громадянства» в конституційному праві. У статті досліджуються правові засади цифрового громадянства, його конституційне закріплення та особливості реалізації на національному та міжнародному рівнях.

Аналіз наукових джерел. Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних науковців Ю. Тодики, І. Кресіної, Ю. Шемшученка [1–3]

щодо розвитку інституту громадянства, а також дослідження Н. Верлос [4], Ф. Шульженко, О. Гришко [5], М. Хаустової [6] з питань цифрових прав. Серед зарубіжних дослідників значний внесок зробили К. Моссбергер, С. Толберт [7, 10] та М. Рібл [8, 9], які розвинули концепцію цифрового громадянства.

Мета дослідження – визначити сутність та правову природу цифрового громадянства, проаналізувати його закріплення в конституційному праві різних держав та міжнародних актах, розробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання цифрового громадянства в Україні.

Методологічною основою є діалектичний, системний, формально-юридичний та порівняльно-правовий методи. Використання міждисциплінарного підходу дозволило врахувати соціологічні та політологічні аспекти цифрового громадянства при його правовому аналізі.

Виклад основного матеріалу. Цифрове громадянство – це правовий статус, що передбачає наявність прав та обов'язків у цифровому просторі, а також здатність особи безпечно, етично та ефективно використовувати цифрові технології для участі в суспільному житті, реалізації громадянських прав та виконання обов'язків через електронні засоби комунікації [9, 10]. Воно охоплює широкий спектр компетенцій, включаючи цифрову грамотність, онлайн-етикет, обізнаність у сфері кібербезпеки та повагу до прав інтелектуальної власності. У своїй основі цифрове громадянство сприяє балансу між використанням технологій для особистої та колективної вигоди та мінімізацією потенційних ризиків, таких як дезінформація, кібербулінг та витоки даних. Наприклад, ініціативи, такі як Стандарти цифрового громадянства Міжнародного товариства з технологій в освіті (ISTE) [11], пропонують орієнтири для викладачів і студентів з метою сприяння позитивній цифровій взаємодії. Серед рекомендацій – повага до конфіденційності, розуміння цифрових слідів та критична оцінка онлайн-інформації.

В умовах тотальної діджиталізації традиційне розуміння громадянства еволюціонує до нового формату. Цифрове громадянство виступає комплексним феноменом, що охоплює способи взаємодії та участі особи в цифровому суспільстві.

Це явище не обмежується суто технічною компетентністю, а являє собою цілісну систему навігації у цифровому соціумі. Воно охоплює принципи ефективної комунікації, співпраці та самореалізації в мережевому просторі.

В основі цифрового громадянства лежить етичний вимір технологічної присутності людини. Подібно до морального компаса, воно визначає орієнтири поведінки в складному переплетінні соціальних, етичних та технологічних аспектів сучасного світу.

Технологічні інновації спричинили переосмислення базових конституційних прав. Виникла потреба в адаптації правових механізмів до реалій циф-

рового суспільства, де значна частина соціальної активності відбувається через технологічні платформи.

Формування цифрових прав стало визначальним етапом розвитку конституціоналізму, що потребує глибокого аналізу взаємодії фундаментальних свобод із технологічними можливостями. Це питання виходить за межі теоретичних досліджень, зачіпаючи практичні аспекти забезпечення особистої автономії в сучасному цифровому середовищі.

Конституційні аспекти цифрових прав передбачають аналіз того, як фундаментальні права, традиційно прописані в національних конституціях, застосовуються в контексті цифрової епохи, де такі питання, як приватність, свобода вираження поглядів та доступ до інформації, стають дедалі складнішими. У міру розвитку технологій мають удосконалюватися й конституційні гарантії, щоб цифрові громадяни отримували ті самі права та захист, що й у фізичному світі.

З точки зору міжнародного права, такі рамки, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [12] і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [13], забезпечують основоположні вказівки щодо адаптації конституційного захисту до цифрового контексту. Загальний регламент про захист даних Європейського Союзу (GDPR) [14] став ключовим юридичним інструментом, що відображає конституційну цінність приватності в цифровому контексті, гарантуючи, що люди мають контроль над своїми персональними даними. Він реалізує права на конфіденційність відповідно до ст. 8 Хартії основоположних прав Європейського Союзу [15], гарантуючи, що особи зберігають контроль над своїми даними в цифровому суспільстві.

На національному рівні конституції тлумачаться по-новому або до них вносяться зміни для вирішення цифрових проблем. У США Перша поправка гарантує свободу слова, однак цифрові платформи, як-от соціальні мережі, створюють нові виклики у балансуванні між свободою вираження поглядів і боротьбою з шкідливим контентом, таким як мова ненависті чи дезінформація. Правова база з цих питань все ще розвивається, наприклад, у справі *Packingham v. North Carolina* (2017) [16], де Верховний суд США постановив, що закон, який забороняє сексуальним злочинцям доступ до соціальних мереж, порушує Першу поправку, підкресливши перетин конституційних прав і цифрових просторів.

Подібним чином у справі *Carpenter v. U.S.* (2018) [17] висвітлюються конституційні занепокоєння недоторканністю приватного життя, і Суд постановив, що доступ до історичних даних мобільного телефону без ордеру порушує Четверту поправку.

Цифрова інтеграція та рівність стають ключовими елементами конституційних цифрових прав. Наприклад, проактивне визнання Естонією доступу до

Інтернету як основного права демонструє національне зобов'язання подолати цифровий розрив, забезпечуючи справедливий доступ до онлайн-ресурсів як передумову для реалізації інших прав, включаючи освіту, участь у політичному житті та працевлаштування.

Крім того, конституційні аспекти цифрових прав поширюються на регулювання цифрового стеження та балансування його з індивідуальними свободами. Такі справи, як *Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства* (2021) [18] у Європейському суді з прав людини, є прикладом судового контролю за практикою державного стеження, що посилює необхідність узгодження заходів цифрової безпеки з конституційними стандартами конфіденційності.

Ці справи відображають триваючі юридичні дебати навколо цифрових прав, де конституційні принципи піддаються випробуванням і переосмисленню в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій. Оскільки цифрові простори продовжують відігравати центральну роль у суспільному та приватному житті, забезпечення міцного конституційного захисту цифрових прав є ключовим для підтримання демократії, рівності та індивідуальних свобод у цифрову епоху.

Право на інформацію є фундаментальним аспектом демократичних суспільств, яке гарантує, що люди мають доступ до необхідної інформації для повноцінної участі в суспільному житті та ухвалення обґрунтованих рішень. У цифрову епоху це право вийшло за межі традиційних форм комунікації, охоплюючи цифрові платформи та технології. Право на доступ до інформації закріплене в різних міжнародних актах з прав людини, таких як Загальна декларація прав людини (ст.19) [19], яка гарантує свободу шукати, отримувати та поширювати інформацію будь-якими засобами.

Подібним чином стаття 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [13] визнає це право з урахуванням обмежень, необхідних для поваги прав інших та захисту національної безпеки, громадського порядку чи здоров'я населення.

Регіональні правові рамки, такі як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [12], додатково посилюють це право, у статті 10 утверджується свобода отримувати та передавати інформацію, принцип, розширений у таких справах, як *Magyar Helsinki Bizottság проти Угорщини* (2016 р.) [20], де Європейський суд з прав людини постановив, що доступ до інформації, якою володіють органи державної влади, є важливим для забезпечення прозорості та підзвітності.

На національному рівні кодифікація права на інформацію відрізняється, але часто узгоджується з міжнародними нормами. Закон Індії про право на інформацію 2005 року [21] є прикладом міцної правової бази, яка надає грома-

дзянам доступ до інформації, якою володіють державні органи, сприяючи підзвітності та прозорості уряду.

Подібним чином Директива Європейського Союзу щодо відкритих даних і повторного використання інформації державного сектору забезпечує доступність і можливість повторного використання загальнодоступних даних, сприяючи інноваціям, прозорості та економічному зростанню в країнах-членах. Ці закони визнають інформацію суспільним благом, невід'ємною частиною демократичної участі та суспільного прогресу.

Однак, у цифровому контексті право на інформацію представляє унікальні виклики. Напруга між прозорістю та конфіденційністю очевидна в таких випадках, як скандал із Cambridge Analytica, де несанкціонований збір даних у політичних цілях підкреслив потенційне зловживання доступною інформацією. Уряди та установи повинні ретельно знаходити баланс між полегшенням доступу до загальнодоступних даних і захистом особистої приватності та національної безпеки. Правові відповіді на такі виклики, включно з Загальним регламентом захисту даних Європейського Союзу (GDPR) [14], підкреслюють необхідність підходу до управління цифровою інформацією, що базується на правах.

Крім того, домінування приватних цифрових платформ, таких як Google і Facebook, викликає занепокоєння щодо концентрації контролю над потоками інформації. Хоча ці об'єкти забезпечують доступ до величезних сховищ інформації, вони також впливають на різноманітність точок зору, доступних користувачам. Така динаміка потребує розробки нормативно-правової бази для забезпечення того, щоб цифрові екосистеми підтримували вільний обмін інформацією, одночасно пом'якшуючи такі ризики, як цензура, дезінформація та монополістична практика.

Окрім свого традиційного обсягу, право на інформацію тепер втілює ширшу епістемологічну структуру, переосмислюючи доступ до інформації як критично важливий фактор як індивідуального, так і колективного розвитку. Це включає захист від систематичного маніпулювання інформацією, а також механізми сприяння критичній грамотності для оцінки цифрових джерел знань. У цифрову епоху, позначену надлишком інформації, здатність отримувати, аналізувати та ефективно використовувати інформацію є такою ж фундаментальною, як і право на фізичну безпеку.

У цифрову епоху право на приватність перетворилося на складну конституційну конструкцію, яка виходить далеко за рамки традиційних уявлень про особистий простір.

Це право функціонує як важлива гарантія індивідуальної автономії, забезпечуючи захист особистих кордонів у все більш взаємопов'язаних і керованих даними середовищах. Конституційні та правові виміри конфіден-

ційності є складними, вимагаючи надійних структур, які вирішують поширені виклики, пов'язані з цифровими технологіями, включаючи комплексний збір даних, алгоритмічне прийняття рішень та передову технологічну інфраструктуру для управління особистою інформацією.

Конфіденційність не лише запобігає несанкціонованому доступу до персональних даних, а й принципово пов'язана зі збереженням людської гідності, автономії та свободи у світі, де технологічне стеження стає повсюдним. На міжнародному рівні Загальна декларація прав людини (ст. 12) [19] прямо захищає людей від свавільного втручання в їхнє приватне життя, сім'ю, житло чи кореспонденцію. Подібним чином стаття 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [13] повторює цей принцип, підкреслюючи, що недоторканність приватного життя є необхідною для реалізації прав людини.

На регіональному рівні Загальний регламент захисту даних Європейського Союзу (GDPR) [14] представляє одну з найповніших правових рамок, що стосуються цифрової конфіденційності. Запроваджуючи такі права, як портативність даних і право бути забутим, GDPR надає людям можливість контролювати свою цифрову ідентифікацію та притягує організації до відповідальності за неправомірне використання даних. Він збалансовує індивідуальні права з корпоративними та державними обов'язками, встановлюючи суворі вимоги до обробки, зберігання та безпеки даних.

На національному рівні такі країни, як ФРН, включили до своїх Основних законів сильний захист приватного життя, що відображає правову традицію, яка розглядає приватне життя як невід'ємну частину людської гідності, як це закріплено в статті 1 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини [22].

Незважаючи на ці засоби захисту, конфіденційність у цифровій сфері стикається з безпрецедентними проблемами. Важливе занепокоєння викликає великий збір даних приватними компаніями для комерційних цілей, часто без значущої згоди користувача. Прикладом цих ризиків є скандал із Cambridge Analytica, у якому особисті дані мільйонів користувачів Facebook використовувалися для впливу на політичні результати, демонструючи вразливість даних користувачів у руках приватних організацій. Подібним чином урядова практика стеження, яка часто виправдовується міркуваннями національної безпеки, перевіряє межі прав на конфіденційність. Викриття Сноудена у 2013 році розкрили масштаби програм масового стеження Агентства національної безпеки США (NSA), викликавши глобальні дебати про компроміс між безпекою та особистими свободами.

Крім того, нові технології, такі як розпізнавання обличчя, біометричне відстеження та служби геолокації, ще більше руйнують традиційні уявлення

про конфіденційність. Ці технології забезпечують безпрецедентний рівень моніторингу як у приватній, так і в державній сферах, викликаючи серйозні занепокоєння щодо прозорості, згоди та підзвітності. Наприклад, широке застосування систем розпізнавання облич для правоохоронних органів викликало дебати щодо їх потенціалу для зловживань, расових упереджень і їх наслідків для індивідуальних свобод, як видно з суперечок навколо систем, розгорнутих у Сполучених Штатах Америки і Китаї.

Щоб подолати ці багатогранні виклики, права на конфіденційність мають розвиватися в рамках тонкої та адаптивної нормативної бази. На міжнародному рівні розробка зобов'язуючих договорів або конвенцій щодо цифрової конфіденційності може гармонізувати захист і встановити чіткі керівні принципи для транскордонних потоків даних.

У національному масштабі уряди повинні запровадити комплексні правові механізми, які стосуються як практики обробки даних у приватному секторі, так і державного нагляду, забезпечуючи пропорційність, прозорість і підзвітність.

Зрештою, просування прав на конфіденційність вимагає балансу між технологічними інноваціями та конституційним захистом, гарантуючи контроль особи над своїми особистими даними, одночасно задовольняючи ширші вимоги управління, безпеки та добробуту суспільства. Ця динамічна взаємодія підкреслює необхідність постійної правової еволюції для збереження конфіденційності як наріжного каменю людської гідності та свободи в епоху цифрових технологій.

Цифрова рівність – це принцип, згідно з яким всі особи, незалежно від соціально-економічного статусу, географічного розташування чи інших демографічних факторів, повинні мати рівний доступ до цифрових технологій та можливості в цифровому світі. Це охоплює не лише доступ до цифрових технологій та Інтернету, але й здатність ефективно брати участь у цифровій економіці, освіті та управлінні.

У світі, який все більше визначається технологічними інноваціями, забезпечення цифрової рівності є надзвичайно важливим для сприяння соціальної інклюзії, економічному розвитку та демократичній участі. Цифровий розрив, що позначає розрив між тими, хто має доступ до цифрових технологій, і тими, хто не має, залишається значною проблемою. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку (ITU), приблизно 33% світового населення досі не мають доступу до Інтернету, при цьому особливо постраждали сільські райони, країни з низьким доходом і певні маргіналізовані групи [23]. Цей розрив може посилювати існуючі нерівності в освіті, працевлаштуванні та громадянській участі, оскільки ті, хто не має цифрового доступу, не можуть скористатися величезними можливостями, доступними в Інтернеті.

Для боротьби з цим уряди та організації започаткували різні ініціативи для сприяння цифровій інклюзії. Наприклад, програма «Цифрова Європа» [24] Європейського Союзу має на меті забезпечити доступ до високошвидкісного Інтернету в усіх регіонах ЄС, а також сприяти розвитку цифрової грамотності та навичок для того, щоб люди могли ефективно використовувати цифрові інструменти. Подібним чином ініціатива «Цифрова Індія» надає пріоритет доступності Інтернету, цифровій грамотності та інклюзивному електронному урядуванню, наголошуючи на трансформаційному потенціалі технологій у подоланні соціально-економічних розбіжностей. У Сполучених Штатах Америки такі програми, як «E-Rate», спрямовані на покращення доступу до Інтернету в школах і бібліотеках, особливо в незаможних громадах, таким чином демократизуючи освітні можливості.

Незважаючи на ці зусилля, цифрова рівність залишається багатограним викликом. Такі питання, як доступність Інтернет-послуг, якість інфраструктури в сільських або віддалених районах та відсутність цифрової грамотності, є постійними перешкодами, що вимагають безперервних інновацій у політиці та інвестицій. Забезпечення цифрової рівності – це не лише інфраструктура, а й створення культури цифрового розширення прав і можливостей, яка дасть змогу людям з усіх верств суспільства повною мірою брати участь у цифровому світі, сприяючи соціальній справедливості та глобальному розвитку в XXI столітті.

Цифрова рівність є критично важливим конституційним імперативом, який враховує потенціал технологічної стратифікації. Цей аспект фундаментально полягає в збереженні людських можливостей у все більш технологічно опосередкованому соціальному середовищі.

Окрім простої технологічної доступності, цифрова рівність охоплює гарантований доступ до технологій, захист від цифрової дискримінації та надійні механізми для розвитку технологічних навичок. Вона визнає, що в нашому сучасному світі технологічна грамотність не є розкішшю, а є фундаментальним правом людини, яке визначає індивідуальний та колективний потенціал.

Теоретичне значення глибоке: цифрова рівність прагне запобігти створенню нових форм соціальної маргіналізації на основі доступу до технологій та здатності їх використовувати. Вона вимагає від суспільства розробки всеосяжних стратегій, щоб технологічний прогрес не створював нових вимірів соціального виключення.

Ці цифрові права не є абстрактними теоретичними конструкціями, а є критичними механізмами для підтримки індивідуального суверенітету в умовах швидко змінюваного технологічного середовища. Вони представляють собою динамічну структуру для технологічної взаємодії та складний підхід до збереження людської агенції.

Конституційна дискусія навколо цифрових прав повинна постійно адаптуватися до нових технологічних парадигм, змінюваних моделей соціальної взаємодії та складних етичних питань, що виникають із технологічного розвитку. Це є постійними філософськими переговорами, а не статичним набором правил.

Розмірковуючи над цими конституційними вимірами, виникають глибокі питання про природу прав людини в епоху технологій. Як технологічні досягнення кидають виклик існуючим правовим системам? Яким чином конституційно-правові механізми захисту прав можуть розвиватися, щоб врахувати нові цифрові реалії? Які механізми можуть забезпечити, щоб технологічний розвиток залишався в рамках основних прав людини?

Конституційно-правова система цифрових навичок стосується перетину конституційного права та необхідних компетенцій, що дозволяють ефективно орієнтуватися в цифровому світі. Оскільки цифрові технології дедалі більше визначають соціально-економічну та політичну тканину суспільств, розвиток і захист цифрових навичок стали необхідними для забезпечення того, щоб люди могли повністю здійснювати свої права та брати участь у демократичних процесах.

У багатьох конституціях право на освіту є фундаментальним стовпом, і в контексті цифрової ери це розширюється на здобуття цифрової грамотності та навичок.

Наприклад, стаття 26 Загальної декларації прав людини стверджує, що кожен має право на освіту, що тепер повинно включати цифрову освіту, що дозволяє громадянам взаємодіяти з технологіями свідомо та відповідально. Точно так само національні закони адаптувались, включивши право на цифрову грамотність як частину свого зобов'язання перед суспільством, що базується на знаннях, де здатність використовувати цифрові інструменти є невід'ємною частиною участі в громадському, економічному та політичному житті.

Конституційно-правові механізми цифрових прав також визначаються визнанням того, що доступ до технологій є основним інструментом для здійснення інших прав. Наприклад, Хартія Європейського Союзу про основоположні права [15] гарантує громадянам право на доступ до Інтернету та захист персональних даних, що потребує від населення вміння захищати конфіденційність та безпеку в Інтернеті. Крім того, зростання цифрових технологій призвело до закликів щодо конституційного визнання права на цифрову освіту, що втілюється в ініціативах, наприклад, програмі «Цифрова Європа» [24], яка підкреслює необхідність цифрових навичок як основної складової освітньої програми.

У Сполучених Штатах Америки зростає визнання того, що цифрова грамотність – це не лише питання особистої самостійності, а й конституційне питання, пов'язане з більш широкими соціальними правами. У суспільстві, де цифрові інструменти є невід'ємною частиною комунікації, торгівлі та участі в громадському житті, цифрові навички повинні вважатися такими ж важливими, як традиційна грамотність для забезпечення повної участі в демократичних процесах.

Тому включення цифрових навичок у конституційно-правову структуру є не лише питанням справедливості, а й питанням забезпечення того, щоб громадяни мали можливість повноцінно здійснювати свої основні права, включаючи свободу вираження думок, доступ до інформації та участь у демократичному процесі в дедалі цифровішому світі.

Оскільки технології продовжують розвиватися, правовий ландшафт цифрових навичок повинен еволюціонувати, щоб гарантувати, що всі люди мають інструменти для орієнтування та отримання вигоди від цифрової ери справедливо і рівно.

Виникаючі юридичні принципи в контексті цифрових навичок і прав відображають необхідність адаптації традиційних правових рамок до швидко змінюваного технологічного середовища. Оскільки цифрові технології все більше впливають на кожен аспект життя, з'являються нові юридичні принципи для захисту індивідуальних прав, сприяння цифровій рівності та забезпечення доступу до переваг технологій для всіх.

Одним з ключових виникаючих принципів є концепція цифрового суверенітету, яка стосується права осіб та націй контролювати свою цифрову ідентичність, дані та взаємодії таким чином, щоб це поважало їхню автономію та цінності. Цей принцип набув значення в контексті глобальних потоків даних та впливу транснаціональних корпорацій на персональні дані.

Наприклад, Загальний регламент захисту даних Європейського Союзу (GDPR) [14] втілює цей принцип, надаючи індивідуумам більший контроль над їхніми персональними даними, запроваджуючи суворі вимоги до компаній та сприяючи прозорості у поводженні з даними. GDPR встановив стандарт для глобальних законів про конфіденційність, надихаючи на створення подібних регламентів у країнах, таких як Бразилія (LGPD) та Каліфорнія (CCPA), що ілюструє поширення цього виникаючого юридичного принципу.

Іншим виникаючим принципом є цифрова інклюзія, яка підкреслює необхідність справедливого доступу до технологій і цифрових навичок для різних верств населення.

Принцип цифрової інклюзії звертається до ризиків соціальної ізоляції, економічної нерівності та політичної маргіналізації в дедалі більш цифровому світі. Комісія ООН зі сталого розвитку наголосила, що цифрова інклюзія є

важливою для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема Ціль 9 (Промисловість, інновації та інфраструктура) та Ціль 10 (Скорочення нерівності).

Ініціатива «Цифрова Індія», запущена в 2015 році, має на меті подолати цифровий розрив, забезпечуючи всім громадянам, особливо тим, хто проживає в сільських та малозабезпечених районах, доступ до цифрової інфраструктури, освіти та державних послуг.

Подібним чином у Сполучених Штатах Америки Програма E-Rate забезпечує доступ до недорогого інтернету для шкіл та бібліотек, гарантуючи, що малозабезпечені учні можуть отримати доступ до освітнього контенту та брати участь у цифровій економіці. Ці ініціативи відображають зростаюче визнання того, що цифрова рівність є фундаментальним юридичним принципом XXI століття.

Крім того, принцип цифрових прав виник як юридична відповідь на виклики, які ставлять цифрові технології. Цифрові права охоплюють широкий спектр прав, зокрема право на конфіденційність, свободу вираження думок та доступ до інформації в цифровому середовищі. Яскравим прикладом є право на забуття, закріплене в GDPR ЄС, яке дозволяє особам вимагати видалення персональних даних з онлайн-баз даних за певних умов. Цей принцип кидає виклик традиційному уявленню про постійне збереження даних і відображає зміни в тому, як права розглядаються в цифрову епоху. Подібним чином свобода вираження думок у цифровому просторі все частіше визнається важливим конституційним правом, про що свідчать судові рішення в таких країнах, як Сполучені Штати Америки та Індія, які підтвердили, що особи зберігають своє право на свободу слова та зборів онлайн, зокрема на платформах соціальних медіа.

Слід зазначити, що виникаючі юридичні принципи, такі як, цифровий суверенітет, цифрова інклюзія, а також цифрові права відображають необхідність динамічної та адаптивної правової системи, яка може реагувати на складнощі цифрової епохи. Оскільки технології продовжують розвиватися, ці принципи, ймовірно, відіграватимуть все більш центральну роль у формуванні правової системи цифрового світу, забезпечуючи захист прав осіб, одночасно сприяючи інноваціям та справедливому доступу.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що цифрове громадянство є комплексним правовим інститутом, що охоплює права, обов'язки та можливості громадян у цифровому просторі. Його конституційне закріплення у різних державах варіюється від фрагментарного регулювання окремих аспектів до системного підходу з визнанням цифрових прав як невід'ємної складової конституційно-правового статусу особи.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про формування глобальних стандартів цифрового громадянства, що потребує гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими нормами. Для України актуальним є вдосконалення конституційно-правового регулювання цифрового громадянства шляхом закріплення базових цифрових прав у Конституції України; прийняття спеціального закону про цифрові права громадян; створення ефективних механізмів захисту прав у цифровому середовищі.

Подальший розвиток концепції цифрового громадянства має відбуватися з урахуванням динамічного характеру цифрових технологій, необхідності забезпечення балансу між технологічним прогресом та захистом фундаментальних прав людини, а також потреби у міжнародній співпраці для подолання глобальних викликів цифрової епохи.

Література

1. Тодика Ю. М. Новий підручник з конституційного права в Україні. Вісник Академії правових наук України. 1999р. №3(18). Харків : Право, 1999. С. 195-198. URL : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/4532>.
2. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В., Кресіна І. О., Погорілко В. Ф., Ставнійчук М. І. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи. К.: Ін-т держави і права ім. ВМ Корецького НАН України. 2001.
3. Кресіна Ірина Олексіївна / В. П. Горбатенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-1912>.
4. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 129-133.
5. Шульженко, Ф. П., & Гришко, О. М. (2021). Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства: теоретико-правовий аналіз. Київський часопис права, (1), 5-10. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.1.1>
6. Хаустова М. Г. Вплив Е-демократії на суспільний розвиток в Україні: теоретико-практичний підхід. Право та інновації № 3 (39) 2022. С. 7-15
7. Mossberger K., Tolbert C. J., McNeal R. S. Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation. URL: <https://direct.mit.edu/books/monograph/3275/Digital-CitizenshipThe-Internet-Society-and> (дата звернення: 02.01.2025).
8. Ribble, M. (2015). Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know (3rd ed.). URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2346884> (дата звернення: 02.01.2025).
9. Ribble M. Digital Citizenship in Schools. URL: https://www.researchgate.net/publication/340468314_Digital_Citizenship_in_Schools_Second_Edition (дата звернення: 02.01.2025).
10. Mossberger, K. (2008). Toward digital citizenship: Addressing inequality in the information age. In Routledge Handbook of Internet Politics (pp. 173-185). Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9780203962541-15>.
11. ISTE (International Society for Technology in Education) URL: <https://iste.org/standards/students> (дата звернення: 02.01.2025).
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод" (European Convention on Human Rights), прийнята 4 листопада 1950 року в Римі URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 02.01.2025).
13. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права

(International Covenant on Civil and Political Rights) ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.01.2025). **14.** The Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation) in the current version of the OJ L 119, 04.05.2016; cor. OJ L 127, 23.5.2018 URL: <https://gdpr-info.eu> (дата звернення: 02.01.2025). **15.** Charter of Fundamental Rights of the European Union URL : https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf **16.** *Packingham v. North Carolina* (2017). URL : https://www.supremecourt.gov/opinions/16pdf/15-1194_0811.pdf (дата звернення: 02.01.2025). **17.** US Supreme Court expands digital privacy rights in *Carpenter v. United States*. URL : <https://www.dataprotectionreport.com/2018/06/scotus-expands-digital-privacy-rights-carpenter/#> (дата звернення: 02.01.2025). **18.** Справа «Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства» (*Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom*): Рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 25 травня 2021 року Заяви № 58170/13, 62322/14 і 24960/15 URL : <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 03.01.2025). **19.** Universal Declaration of Human Rights. URL : <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 03.01.2025). **20.** Справа «Magyar Helsinki Bizottság проти Угорщини» (*Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary*): Рішення Великої палати Європейського суду з прав людини від 8 листопада 2016 року Заява № 18030/11 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 03.01.2025). **21.** The Right to Information Act of 2005 URL : [https://rti.gov.in/rti%20act,%202005%20\(amended\)-english%20version.pdf](https://rti.gov.in/rti%20act,%202005%20(amended)-english%20version.pdf) (дата звернення: 03.01.2025). **22.** Основний закон Федеративної Республіки Німеччина (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*): Прийнятий 23 травня 1949 року. Останні зміни: Закон від 28 червня 2023 року (BGBl. I S. 1072) *Bundesgesetzblatt* (Федеральний вісник законів) Teil I Nr. 1 від 23.05.1949, S. 1. URL : <http://www.bundestag.de> (дата звернення: 04.01.2025). **23.** TU Report Reveals Two Digital Divides, Underscores the Importance of Inclusive Wireless Networks for Connecting the 2.6 Billion Unconnected Pop URL : <https://www.mobileworldlive.com/itu-report-reveals-two-digital-divides-underscores-the-importance-of-inclusive-wireless-networks-for-connecting-the-2-6-billion-unconnected-pop/> (дата звернення: 04.01.2025). **24.** Digital agenda for Europe URL : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/64/digital-agenda-for-europe> (дата звернення: 04.01.2025).